

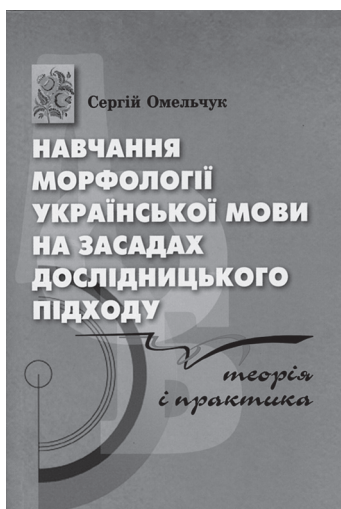
НОВІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ МОРФОЛОГІЇ

ОМЕЛЬЧУК С. Навчання морфології української мови на засадах

дослідницького підходу: теорія і практика: моногр. / С. Омельчук. – К.: Генеза, 2014.

Закономірною є посилена увага сучасної теорії й практики навчання української мови, зокрема морфології, до питань дослідницького навчання, що зумовлено визначальною особливістю сучасного світу – його високою динамічністю, що потребує від особистості пошукової та дослідницької активності, від якої залежать досягнення майже в усіх галузях життя і успішна адаптація її до мінливих умов сьогодення. З огляду на це монографія С. Омельчука «Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика», безперечно, актуальна. Її новизна полягає в запропонованій концепції ефективної організації процесу навчання морфології української мови в сучасній школі. Визначальною рисою цієї праці є реалізація дослідницького підходу як одного з пріоритетних в опануванні теорії пізнання мови, стратегій і способів дослідження морфологічних понять, явищ і норм, розвитку творчого мислення учнів. Цілком погоджуємося з висновком автора, що навчання морфології має бути дієвим, інтенсивним та продуктивним, спрямованим не на формальне засвоєння граматичних знань, формування практичних умінь і навичок, а на розвиток здібностей мислити, пізнавати і, зрештою, досліджувати морфологічні поняття, граматичні явища, закономірності й норми, тобто на забезпечення активної участі учнів у процесі опанування граматичної теорії та формування в них стрижневих і предметних компетенцій.

У монографії узагальнено вагомі теоретичні й прикладні досягнення української та світової лінгводидактики і суміжних із нею наук – філософії, дидактики, психології, лінгвістики та психолінгвістики. Великого

значення надано розв'язанню актуальних проблем сучасної лінгводидактики: реалізації нових вимог до змісту, форм і технологій навчання граматики української мови; оновленню програмно-методичного забезпечення, що враховує вітчизняні стандарти шкільної мовної освіти; експертизі та впровадженню дослідницького підходу до навчання мови.

Рецензована монографія чітко структурована. Вона об'єднує чотири тісно взаємопов'язані й водночас відносно автономні розділи. Перший присвячено з'ясуванню теоретико-філософських засад навчання морфології української мови за дослідницького підходу, а також обґрунтуванню поняттєво-термінологічного апарату запропонованої методики. У другому розділі йдеться про лінгвістичні принципи шкільної морфології та лінгводидактичні передумови навчання її в школі. У третьому розділі порушено питання реалізації дослідницького підходу в сучасній шкільній мовній практиці. Цільова настанова четвертого розділу – з'ясувати технологію навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу.

На підставі науково-теоретичного аналізу філософських праць,

психологічних, лінгвістичних, психолінгвістичних, психолого-педагогічних, дидактичних і лінгвометодичних досліджень автор виокремив базові поняття методики навчання морфології української мови в основній школі за дослідницького підходу, зокрема дидактичні («дослідницький метод», «проблемно-пошуковий метод», «навчальне дослідження», «дослідницький пошук», «проблемне завдання», «проблемне питання», «пізнавальна самостійність» та ін.) і психологічні («дослідницька активність», «навчально-дослідницька діяльність», «дослідницька поведінка», «дослідницький стимул», «дослідницькі здібності особистості», «дослідницьке мислення», «пізнавальна потреба» та ін.). Особливу увагу зосереджено на з'ясуванні сутності і змістових характеристик таких лінгвометодичних термінів, як «дослідницький підхід», «мовна дослідницька компетентність», «мовні навчально-дослідницькі вміння», «дослідницьке завдання з мови», «лінгвістичний експеримент», «урок-дослідження» тощо. Варто зазначити, що запропоновані в монографії наукові поняття ґрунтуються на виважених, переконливих авторських дефініціях.

Важливо, що в монографії враховано й досягнення вітчизняної та світової мовознавчої науки. Методична концепція автора ґрунтується на лінгвістичних ідеях В. Бабайцевої, Н. Бабич, Ф. Бацевича, П. Білоусенка, М. Болдирева, О. Бондарка, В. Винницького, Р. Лангакера, Л. Мацько, М. Петерсона, О. Пешковського, О. Потєбні, О. Реформатського, Д. Ушакова, Ф. Фортунатова, М. Шелякіна, Л. Щерби та ін. Пріоритетного значення надано працям українських мовознавців С. Бевзенка, О. Без-

пояско, І. Вихованця, К. Городенської, В. Горпинича, А. Загнітка, І. Кучеренка, В. Русанівського та інших, у працях яких розроблено теоретичні засади академічної граматики української мови.

Актуальним вважаємо виокремлення структурного підрозділу, у якому автор зробив спробу з'ясувати особливості методики навчання морфології української мови в основній школі з погляду сучасних лінгвістичних концепцій. Зокрема, обґрунтовано вплив на шкільну морфологію лінгвістичної прагматики, функційної та когнітивної лінгвістики, встановлено віддзеркалення вихідних теоретичних положень цих концепцій у чинній програмі з української мови та визначено умови практичної реалізації їх.

Професійно схарактеризовано структуру сучасного шкільного курсу морфології української мови, грамотно класифіковано основні граматичні поняття, які мають за своєї учні в основній школі, чітко визначено етапи формування їх у шкільній мовній освіті (початковий, або пропедевтичний (1–4-ті класи); етап систематичного вивчення морфології (6–7-мі класи); функційно-прагматичний (10-й клас)).

Заслуговеє на увагу здійснений ретроспективний аналіз становлення української морфологічної термінології, зафіксованої в навчальній літературі від 20-х рр. ХХ ст. і до сучасного стану розвитку вітчизняної лінгвометодики. Джерельною базою дослідження еволюції назв для позначення основних одиниць морфологічної системи (частин мови і властивих їм граматичних категорій, що репрезентують динаміку утворення і кодифікованого закріплення їх у шкільній практиці) слугували українські граматики 1918, 1933, 1937, 1954, 1970 рр., а також навчальні підручники кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Рецензована праця справляє позитивне враження чіткістю

формувань наукових понять, покладених в основу методики навчання морфології української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу. Серед них такі лінгвістичні терміни, як «граматична категорія», «граматичне значення слова», «граматична форма», «граматичне правило», «морфологічна одиниця», «морфологічне поняття», «морфологічна норма», «морфологічна помилка», «морфологічне явище» тощо.

Беззаперечною перевагою монографії є належно оформлені абетковий термінологічний та абетковий іменний покажчики, які допоможуть тим, хто користуватиметься нею, швидко зорієнтуватися в матеріалі й отримати потрібну інформацію. Зокрема, абетковий термінологічний покажчик, крім лінгвометодичних, містить також філософські, дидактичні, психологічні та лінгвістичні терміни й поняття, пов'язані з проблематикою дослідження.

Високої оцінки заслуговують зроблені узагальнення. Розглянувши проблему реалізації дослідницького підходу до навчання морфології української мови в основній школі й визначивши його складники – принципи, методи, прийоми, форми, засоби, автор чітко окреслив у висновках низку інших проблемних питань, що є пріоритетними в українській лінгводидактичній науці початку ХХІ ст. і потребують наукового розв'язання. Це поповнення й унормування поняттєво-термінологічного апарату вітчизняної лінгвометодики відповідно до сучасних тенденцій розвитку шкільної мовної освіти; визначення змістового наповнення інноваційних підходів, покладених в основу навчання української мови в школі, зокрема компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, а також розроблення відповідного програмно-методичного забезпечення; перегляд та оновлення змісту підготовки вчителів-словесників у системі післядипломної педагогічної освіти, спрямованого на впровадження нових підходів до навчання української мови в основній і старшій школі для забезпечення мовленнєвого й інтелектуального розвитку учнів засобами мови.

Грунтовна джерельна база монографії, яка містить понад п'ятсот фундаментальних наукових і науково-методичних праць, засвідчує високий фаховий рівень дослідження С. Омельчука, який, обґрунтовуючи методологічну сутність навчання української мови за дослідницького підходу, значну увагу зосередив також на вихідних положеннях євроазійських (британських, данських, китайських, польських, шотландських) та американських учених, праці яких мають пріоритетне значення у світовому науковому просторі ХХ–ХХІ ст.

Рецензована монографія – результат багаторічної творчої, пошукової діяльності автора, спрямованої на розв'язання концептуальних проблем сучасної теорії та практики навчання української мови, синтез його наукових шукань і педагогічного досвіду в системі середньої і вищої освіти, а також узагальненого досвіду вчителів-словесників експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів України.

Монографія С. Омельчука «Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика» призначена насамперед для фахівців у галузі лінгводидактики, аспірантів, магістрантів, студентів-філологів, учителів української мови та літератури. Вона знадобиться також усім, хто цікавиться реалізацією інноваційних підходів до навчання української мови в сучасній школі.

Монографія С. Омельчука «Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика» призначена насамперед для фахівців у галузі лінгводидактики, аспірантів, магістрантів, студентів-філологів, учителів української мови та літератури. Вона знадобиться також усім, хто цікавиться реалізацією інноваційних підходів до навчання української мови в сучасній школі.

Катерина ГОРОДЕНЬКА,

доктор філологічних наук,

професор, завідувач відділу

граматики Інституту

української мови НАН України